

NEXUS LINGUARUM

KÖSZÖNTŐ KÖTET A 80 ÉVES
NYOMÁRKAY ISTVÁN AKADÉMIKUS
TISZTELETÉRE

Szerkesztette
Lukács István

ELTE BTK
SZLÁV ÉS BALTI FILOLÓGIAI INTÉZET
SZLÁV FILOLÓGIAI TANSZÉK
BUDAPEST, 2017

SZAKMAI LEKTOROK
Bańczerowski Janusz
Jászay László

MŰSZAKI SZERKESZTŐ ÉS TÖRDELŐ
Janiec-Nyitrai Agnieszka

© szerzők
© ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék

Kiadja az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék
Felelős kiadó a Szláv Filológiai Tanszék vezetője
Sorozatszerkesztő: Lukács István
A borítót tervezte: Sellyei Tamás Ottó
Nyomdai kivitelezés: Robinco Kft.
ISSN 1789-3976
ISBN 978-963-284-859-4

TARTALOM

Bañcerowski Janusz	
Nyomárkay István akadémikus nyolcvan éves.....	9
Bajzek Lukač Marija	
Slovenska zemljepisna lastna imena na Gornjem	
Seniku in v Porabju.....	15
Bañcerowski Janusz	
Néhány gondolat a nyelvhasználat alapegységéről...	25
Császári Éva	
A szlovák szótárirodalom legújabb mérföldköve.	
Az első szlovák etimológiai szótár.....	43
Дудащ Мария	
Гневът в унгарската и българската фразеология...	51
Dudás Előd	
Kaj-horvát anyag Maks Pleteršnik szlovén–német	
szótárában.....	61
Dziewońska-Kiss Dorota	
<i>Człowiek człowiekowi wilkiem</i> – obraz wilka w języku	
polskim (w świetle związków frazeologicznych	
i przysłów).....	71
Федосов Олег	
Как достигъ <i>совершенство</i> ?.....	81
Gyivicsán (Divičanová) Anna	
Rozmýšľanie o slovenskom národnom hnutí,	
o jazyku, o kultúre	
(Štefan Leška, Karol Straka, Ľudovít Haan).....	93
Gyöngyösi Mária	
A „törpe” Alekszandr Blok mitopoétikájában	
(Alakváltozatok és forrásaik).....	101
Imrichová Mária	
Slovenská právnická terminológia	
a problematika polysémie termínov.....	115
Jakovljević Dragan	
Književnost, novi mediji i postčitalačka generacija...	125

Janiec-Nyitrai Agnieszka	
Narošle postpamięci. Na marginesie węgierskiej trylogii Krzysztofa Vargi <i>Gulasz z turula, Czardasz z mangalicą i Langosz w jurcie</i>	135
Janurik Szabolcs	
Angol mintára keletkezett tükörszavak a magyarban és az oroszban.....	147
Ясаи Ласло	
Средства грамматики и картина мира в русском языке.....	161
Kiss Szemán Róbert	
A katolikus irodalom mint újkori kulturális képződmény sajátosságai.....	173
Kroó Katalin	
Az irodalmi szövegben rejlő <i>megszólítás</i> szemiotikai alakzatáról.....	183
Лявинец-Угрин Марианна	
Современная лексикография русинского языка..	195
Лебович Виктория	
К вопросу литературной ономастики у И. Нечуя-Левицкого.....	207
Lukács István	
A horvát <i>Sibila</i>	219
Menyhárt Krisztina	
„Zöldségeket beszél”. A zöldségek a magyar és a bolgár közmondásokban.....	231
Михайлов Камен	
Via Danubius.....	243
Milosevits Péter	
Jovan Dučić versei Babits Mihály fordításában.....	255
Nagy István	
Íráspoétika, írásethosz. Marina Cvetajeváról.....	271
Палоши Ильдико	
Мультисубъектность как семантическая категория в русском языке.....	283

Pátrovics Péter	Aspektualität – Temporalität – Kasus – Referentialität und Wortstellung im Deutschen und in den slawischen Sprachen. Mutmaßliche Zusammenhänge.....	297
Pavičić Mladen	Ivan Prijatelj <i>A szlovének irodalma</i> című irodalomtörténeti áttekintéséről.....	307
Péter Mihály	Két költő a szerelem másodvirágzásától (Puskin és Tyutcssev).....	317
Ráduly Zsuzsanna	Eponimák a lengyel és a magyar egyházi terminológiában.....	323
Sárköziné Vandan Enhzaya	<i>Вдруз Достоевского в монгольском переводе романа «Братья Карамазовы»</i>	335
Urkom Aleksander	Učenje stranog jezika u digitalnom dobu.....	343
Várnai Dorota	Renesans w Polsce i na Węgrzech.....	353
Vig István	Prebacivanje kodova u djelu „Az török áfium ellen való orvosság” (‘Lijek protiv turskoga opijuma’) Nikole Zrinskog.....	365
Zoltán András	Régi keleti szláv jövevényszavaink kérdéséhez.....	377
Zsilák Mária	A budai Egyetemi nyomda szlovák kiadványainak nyelvváltozatai az egységes modern irodalmi nyelv kialakulása tükrében.....	385

RENESANS W POLSCE I NA WĘGRZECH

Dorota Várnai

Polska i Węgry, narody niemal od początku swojego upaństwowionego istnienia związane ze sobą wieloma więzami – politycznymi, kulturalnymi, naukowymi itp. – zajmują w Europie podobne miejsce. Oba państwa leżą w Europie Środkowej, ich powstanie datuje się na mniej więcej ten sam okres, pierwsi władcy obydwu krajów, poprzez przyjęcie chrześcijaństwa u schyłku X wieku, włączyli swe państwa w obieg uniwersalnej kultury, ukształtowanej i dyktowanej przez zachodni świat chrześcijański. Na dodatek oba kraje przez długie wieki sąsiadowały ze sobą. Okoliczności te nie były obojętne z punktu widzenia rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego Polski i Węgier. Miały one niemały wpływ na wiele podobieństw w kształtowaniu się tych dwóch śródokowo-europejskich organizmów państwowych. W dawnej Polsce i na Węgrzech wykształcił się podobny ustrój społeczno-polityczny, w obydwu krajach mamy do czynienia z podobną strukturą społeczną, spotykamy się z podobnymi problemami związanymi z formą państwowości – i w Polsce, i na Węgrzech wykształca się silna warstwa oligarchii magnackiej, ograniczająca władzę królewską, dążąca do umocnienia rządów centralnych.

Należy również wspomnieć o daleko idących podobieństwach w organizacji gospodarczej obu państw. Polska i Węgry były krajami głównie rolniczymi. Wiąże się z tym, w przeciwieństwie do krajów Europy Zachodniej, słaby rozwój miast. Motorem rozwoju staje się szlachta. Mimo zastoju ekonomicznemu między obydwoma krajami, wywiązała się silna działalność handlowa, szczególnie między Polską południową a sąsiadującymi z nią Węgrami północnymi. Kupcy krakowscy prowadzą handel z kupcami miast północno-węgierskich. Przedmiotem stałej wymiany była sól, miedź, cyna, ołów, srebro, złoto, wyroby złotnicze, skóry, sukno,

wino. Z Polski wywożono na Węgry przede wszystkim sól, ołów i sukno. Z Węgier z kolei docierały do Polski szlachetne metale (srebro, złoto), miedź, a z czasem (nasiliło się to głównie za panowania w Polsce Stefana Batorego) jednym z głównych produktów eksportowanych do Polski, stało się wino, słynny węgryz, bez którego polski szlachcic nie mógł się obejść, które wywarło nawet tak bardzo lubiany przez polską szlachtę miód, i o którym wspomina niejeden staropolski poeta. O handlu polsko-węgierskim pisze szczegółowo Krysztyna Pieradzka w pracy pt. „Handel Krakowa z Węgrami w XVI wieku”, która jest kontynuacją dzieła prof. J. Dąbrowskiego: „Kraków a Węgry w wiekach średnich”.

Wiek XV i XVI to wiek wielu wojen. Dla Polski to wojny zwycięskie; Polska zdobywa na wschodzie nowe tereny. Walki Węgrów z Turkami nie zawsze przynoszą zwycięstwo. Słynny król Maciej Korwin powiększa królestwo węgierskie o ogromne obszary, zajmując Czechy, Śląsk oraz Wiedeń, przesuwając dzięki swym podbojom granice Węgier aż do Adriatyku. Czasy Macieja Korwina to z pewnością najświetniejszy okres w historii Węgier, a także w rozwoju kultury tego kraju.

Należałoby wspomnieć jeszcze o pewnym zjawisku, charakteryzującym i określającym świadomość narodową Polaków i Węgrów w tym czasie. Już średniowieczni kronikarze, piszący o dawnych dziejach, wywodzą naród polski i węgierski od dawnych starożytnych rodów - Polacy są potomkami Sarmatów, Węgrzy to potomkowie bitnych Hunów podbijających Europę. Ta świadomość dawnego pochodzenia w wielkim stopniu określiła (szczególnie można to stwierdzić w przypadku polskiej szlachty) wysoką ocenę własnego narodu, czyli tego stanu, który wówczas tworzył trzon państwa - stanu szlacheckiego, czego skutkiem - jak się okazało później - była anarchia, prowadząca do upadku Rzeczypospolitej. Również z tej świadomości wielkości narodu wyrosło przeświadczenie o wielkiej misji dziejowej Polski i Węgier. Węgry, zagrożone wciąż przez Turków, już w XV wieku uważane były za *antemurale christianitatis* - przedmurze

chrześcijaństwa. Tym przedmurzem chrześcijaństwa stała się również Polska, choć nieco później, w XVII wieku. Wiedziony tą ideą Jan III Sobieski włączył się w 1683 roku do antytureckiej ofensywy habsbursko-węgierskiej, wynikiem czego było wyzwolenie spod panowania tureckiego Wiednia, a także niektórych miast węgierskich; Sobieski zasłynął między innymi jako zwycięzca pod Parkanami.

Mówiąc o licznych podobieństwach w rozwoju Polski i Węgier, nie możemy pominąć kultury. Pod względem rozwoju kulturalnego oba kraje kroczyły podobnym szlakiem, wytyczonym wspólnym źródłem, do którego sięgnął zarówno pierwszy władca Polski, Mieszko I, jak i pierwszy król Węgier, Stefan Święty, dzięki czemu obydwa kraje włączyły się w krąg tej samej zachodniej kultury chrześcijańskiej. Tak więc późniejszy rozwój kultury, nauki i sztuki w okresie renesansu w obydwu krajach również poszedł podobnym torem, czerpiąc z tych samych źródeł europejskich (głównie włoskich, chociaż nie tylko), ale i sięgając do bliższych, wzajemnych wzorów.

Mówiąc o podobnych tendencjach w rozwoju kultury, należy jednak stwierdzić, iż istnieją także i pewne odrębności, wynikające z niektórych rozbieżnych uwarunkowań wewnętrznych, szczególnych i charakterystycznych wyłącznie dla Polski czy Węgier.

Poniżej zarysujemy podłoże historyczne renesansu w Polsce i na Węgrzech. W stosunku do Europy Zachodniej Polska i Węgry wykazują znaczne opóźnienie. Wskutek tego, że obydwa kraje ukształtowały się później niż pozostałe państwa zachodnie, rozwój piśmiennictwa i kultury również rozpoczyna się z opóźnieniem. W ten sposób i tendencje renesansowe docierają tu dopiero w drugiej połowie XV wieku.

Jak już wyżej wspomnieliśmy, w Polsce rola miast w życiu kraju, w tworzeniu kultury nie była tak znaczna, jak w państwach zachodnich. Nie można mówić (podobnie jak na Węgrzech) o silnym, prężnym mieszczaństwie w XV wieku. Jego rolę przejęła w Rzeczypospolitej szlachta, głównie szlachta średnia, która brała udział w kształtowaniu procesów spo-

łecznych, politycznych i kulturalnych, i która wspierała centralistyczne dążenia władzy królewskiej, wynosząc z tego polityczne korzyści. Z tego zjawiska zrodziła się specyficzna polska demokracja, na której czele stał król, którego władza jednak ograniczona była przez sejm, czyli przedstawicielstwo szlachty. Były to początki „złotej wolności”.

Do przemian kulturowych, do wykształcenia się nowej kultury renesansowej w Polsce, podobnie zresztą jak i na Węgrzech, w dużym stopniu przyczyniły się przede wszystkim kontakty polsko-włoskie. Nie będziemy ich tu szczegółowo wymieniać, ograniczymy się do zarysowania najważniejszych momentów.

Związki między Polakami i Włochami sięgają początków XV wieku. Pojawieniu się humanizmu nad Wisłą sprzyjały z całą pewnością wędrówki humanistów. Należy tu wymienić Kallimacha - Filipa Buonaccorsiego i Konrada Celtisa. Odwiedzili oni nie tylko Polskę, przebywali także i na Węgrzech, gdzie również przyczynili się do kształtowania humanistycznej świadomości tamtejszych pisarzy. Celtis na przykład założył w Krakowie *Sodalitas Litteraria Vistulana* (*Nadwiślańskie Towarzystwo Literackie*) i podobne towarzystwo w Budzie (*Sodalitas Litteraria Danubiana*). Kallimach, uciekając z Rzymu przed pościgiem papieskim, znalazł schronienie w Polsce, znanej z tolerancji religijnej. Tu związał się z dworem arcybiskupa lwowskiego Grzegorza z Sanoka, którego później - w napisanym przez siebie życiorysie arcybiskupa (*Vita et mores Gregorii Sanocei - Życie i obyczaje Grzegorza z Sanoka*, 1476) opiewał jako wybitnego polskiego humanistę, pisał o nim, że wykształcił wokół siebie jeden z pierwszych renesansowych dworów w Polsce. Ten sam Grzegorz z Sanoka, podobnie jak Kallimach, znalazł się (tyle że wcześniej) na Węgrzech, na dworze przyszłego arcybiskupa ostrzyhomskiego, Jánoša Vitéza, kanclerza wybitnego węgierskiego wodza, Jana Hunyadięgo.

Równie ważne dla rozwoju tendencji renesansowych w Polsce były wyjazdy Polaków do Włoch. W drugiej połowie XV wieku byli we Włoszech między innymi: Jan Długosz, Jan

z Ludziska, Piotr Gaszowiec. Inne ważne polskie osobistości bywające we Włoszech, związane z ideą koncyliaryzmu, przedstawiciele nowej myśli politycznej, odrzucający zasady wyższości soboru to Paweł Włodkowic, Mikołaj Lasocki (przebywający również na Węgrzech, wychowawca Janusa Pannoniusa, pierwszego wielkiego poety węgierskiego renesansu), Zbigniew Oleśnicki czy wreszcie Jan Ostroróg, który najpełniej wyraził idee prymatu władzy świeckiej nad Kościołem w *Monumentum ... pro Reipublicae ordinatione ... (Memoriał o uporządkowaniu Rzeczypospolitej)*.

Tendencje te znalazły realizację za czasów panowania Kazimierza Jagiellończyka. Poprzez wprowadzenie dwuizbowego parlamentu państwo polskie zostało oparte na średniej szlachcie, przeciwstawiając się w ten sposób magnaterii i duchowieństwu. Nie był to koniec starań o zdobycie hegemonii w kraju. W XVI wieku zaostrzył się konflikt między średnią szlachtą a oligarchią magnacką. Objawił się on pod postacią ruchu egzekucyjnego średniej szlachty. Osiągnął nawet pewne sukcesy; po sejmach w latach 1562/63 i 1563/64 magnaci zaczęli zwracać królewskości, czyli dobra otrzymane od króla, niemniej jednak egzekwowanie tych dóbr nigdy nie zostało zakończone, a w wieku XVII magnateria zdobyła sobie jednoznaczny hegemonię.

W XVI wieku znaczną rolę w kształtowaniu kultury polskiej odegrała reformacja, której echa bardzo szybko dotarły do Polski. Co prawda w 1520 roku wydano dwa edykty zabraniające przywożenia dzieł Lutera, jednak w tym okresie Polska była najbardziej tolerancyjnym krajem w Europie i wielu innowierców znajdowało tu schronienie. Ze względu na wielką niechęć Zygmunta Starego - panującego od 1506 roku - do nowej wiary ekspansja reformacji w Polsce nastąpiła dopiero po jego śmierci, po roku 1548. Innowiercy odegrali istotną rolę w szerzeniu i rozwoju kultury polskiej, a także w rozwoju języka narodowego, dzięki niezwykle aktywnej działalności kulturalnej: zakładali szkoły, drukarnie, prowadzili bogatą działalność wydawniczą, dokonali całego szeregu przekładów na język polski itd. Przedstawiciele najbar-

dziej radykalnego społecznie nurtu, arianie, mimo tolerancji panującej w Polsce, edyktem z 1658 roku zostali pozbawieni swoich majątków i wygnani z Polski. Wielu z nich osiedliło się w Niderlandach, a wielu w węgierskim Siedmiogrodzie, gdzie dalej prowadzili owocną działalność kulturalną, włączając się w krąg piśmiennictwa zachodnioeuropejskiego.

W celu przeciwdziałania reformacji stopniowo wyłania się inny ruch, który odcisnął swoje piętno na kulturze polskiej, a mianowicie kontrreformacja. Ojciec kontrreformacji w Polsce, biskup Stanisław Hozjusz, w 1564 roku sprowadził do Polski zakon jezuitów. Jezuici prowadzili szeroko zakrojoną działalność kulturalną i oświatową w celu dostosowania dorobku renesansowego do ideologii katolickiej (zakładanie szkół, dostępnych nie tylko dla młodzieży szlacheckiej, teatr szkolny, tłumaczenia Biblii itd.). Dodajmy, że ta początkowo pozytywna, działalność jezuitów, którzy z czasem stali się głównym narzędziem kontrreformacji, przyczyniła się później, u schyłku XVII wieku, do powstawania na szeroką skalę mało wartościowej literatury dewocyjnej, przy jednoczesnym niedopuszczaniu do czytelników (cenzura, brak druku itp.) literatury reprezentującej wysokie wartości artystyczne, lecz niekoniecznie zgodnej w swej wymowie z duchem kontrreformacji, co doprowadziło do znacznego obniżenia poziomu kultury w Polsce.

Renesans na Węgrzech, podobnie jak w Polsce zaczął się kształtować w drugiej połowie XV stulecia i trwał do końca XVI wieku. Wiek XVI, na który przypada rozkwit węgierskiej kultury renesansowej to okres szczególnie tragiczny w historii tego kraju, wtedy bowiem Węgry na długie wieki zostają rozdarte na trzy części, podobnie jak o dwa stulecia później Polska zostaje podzielona przez trzy mocarstwa europejskie.

Na Węgrzech, tak jak i w Polsce, w drugiej połowie XV wieku brak dobrze rozwijających się miast, brak silnego mieszczaństwa, które mogłoby przejąć zadanie kształtowania życia społeczno-politycznego i kulturalnego. Rola ta i tu przypada stanowi szlacheckiemu. Tendencje renesansowe znajdują odgłos przede wszystkim na dworze króla Macieja

Korwina (1458-1490). W tym czasie Węgry stały przed podobnymi problemami politycznymi, jak Polska. Maciej, opierając się na średniej szlachcie przeciw oligarchii magnackiej, zorganizował silne państwo, które skutecznie odpierało ataki tureckie, ale i rozprzestrzeniało się w różnych kierunkach. Od 1485 roku nawet siedzibą królewską stał się Wiedeń – *Vienna Pannoniae*.

Maciej, w celu stworzenia silnej administracji państwowej, która służyłaby centralnej władzy króla i pohamowałaby anarchię magnacką, skupił na swoim dworze wielu humanistów, wykształconych na różnych uniwersytetach europejskich. Takie humanistyczne kancelarie powstawały jeszcze przed jego panowaniem. Na przykład na dworze królewskim (w okresie panowania polskiego króla Władysława Warneńczyka – I. Ulászló) w Budzie działała kancelaria prowadzona przez Piera Paola Vergeria (1370-1444), którego nazwano „ojcem humanizmu węgierskiego” (ŚLASKI 1968: 174) ze względu na rolę, jaką odegrał w zaszczepianiu nowych prądów na terenie węgierskim. Znalazł się tu przybyły razem z Warneńczykiem przysły arcybiskup lwowski Grzegorz z Sanoka (Sanoki Gergely), który po klęsce pod Warną związał się na jakiś czas z jednym z wybitnych prekursorów humanizmu na Węgrzech, późniejszym kanclerzem, Jánosem Vitézem.

W owym czasie coraz większa liczba Węgrów udaje się na studia do Włoch: głównie do Padwy i Bolonii, a także do różnych szkół prywatnych, z których najchętniej wybierali szkołę Guarina da Verony w Ferrarze. Poza uniwersytetami włoskimi, wśród studentów węgierskich cieszył się popularnością również uniwersytet wiedeński, a także Akademia Krakowska, gdzie często stanowili jedną czwartą liczby wszystkich studentów. W latach 1487-1494 na przykład w księgach Akademii Krakowskiej zapisanych było czterystu dwóch Węgrów (FELCZAK 1979: 24).

Humanistyczne promieniowanie dworu Macieja Korwina spotęgowało się po roku 1476, kiedy drugą żoną króla została księżniczka neapolitańska, Beatrice (Beatrix). Dzięki temu Węgry jako pierwsze w Europie Środkowej przejęły kulturę

renesansową. Wraz z Beatrix na dwór w Budzie i Wyszegradzie przybyli włoscy artyści, architekci, rzeźbiarze, malarze, duchowni i naukowcy, między innymi można tu wymienić takie nazwiska, jak Mantegna, Filippino Lippi, Botticelli. Z Florencji i innych miast włoskich przywożono na dwór królewski ogromną ilość kodeksów, dzięki czemu powstała słynna humanistyczna biblioteka Macieja: *Bibliotheca Corviniana*, licząca ponad trzy tysiące dzieł, obejmujących niemal wszystkie dziedziny ówczesnej nauki.

Podobnym centrum kultury renesansowej w Polsce stał się, co prawda o pół wieku później, krakowski Wawel, dwór Zygmunta Starego, którego włoska małżonka, Bona Sforza, podobnie jak Beatrix skupiła wokół siebie wybitnych artystów włoskich.

Trzeba powiedzieć, że po śmierci Macieja, dwór królewski przestał być prężnym ośrodkiem kultury renesansowej. Rolę tę wprawdzie przejęli wykształceni we Włoszech biskupi, duchowni, arystokraci, ale rozwój kultury renesansowej na Węgrzech stracił już na swym początkowym rozmachu.

Śmierć Macieja zapoczątkowała stopniowy upadek wielkości Węgier. Na tronie zasiedli Jagiellonowie: Władysław Jagiellończyk (zwany przez Węgrów Dobzse (Dobrze) László – II. Ulászló) oraz Ludwik Jagiellończyk (II. Lajos), którzy nie przynieśli Węgrom wiele dobrego. Niezainteresowani sprawami tego kraju doprowadzili do upadku gospodarczego Węgier i zahamowania rozwoju kultury. Oligarchia magnacka zdobyła wreszcie hegemonię w kraju, o którą od dawna walczyła. Mieszczaństwo nie miało możliwości zdobycia silniejszej pozycji, wzrosły ciężary chłopstwa, co doprowadziło w 1514 roku do krwawo stłumionego powstania chłopskiego pod dowództwem Györgya Dózsy. Skutki tych wydarzeń były jeszcze tragiczniejsze. W 1526 roku w bitwie z Turkami pod Mohaczem Węgrzy ponieśli sromotną klęskę, która wynikała między innymi z braku poparcia szlachty przez szerokie masy chłopskie oraz w wyniku wewnętrznych przeciwności. Podczas tej bitwy zginął także Ludwik II Jagiellończyk.

Po tej tragicznej bitwie następuje piętnaście lat anarchii. Po śmierci króla władza centralna całkowicie upadła, a oligarchia magnacka oraz średnia szlachta wdała się w bratobójczą, krwawą walkę o zdobycie tronu. Obydwa obozy koronowały swojego pretendenta na króla (możnowładztwo Ferdynanda Habsburga, a średnia szlachta wojewodę siedmiogrodzkiego, Jánoša Zápolyę). Po śmierci Jánoša I w 1541 roku walka o władzę toczyła się w dalszym ciągu, co wykorzystała Turcja, zajmując bez walk Budę.

Ten okres anarchii między 1526 a 1541 rokiem, mimo całego swojego tragizmu, sprzyjał rozwojowi kultury renesansowej, rozprzestrzenianiu się idei humanizmu oraz reformacji. Wraz z reformacją pojawia się piśmiennictwo w języku węgierskim. Wykształca się nowa warstwa arystokracji, już renesansowej, zajmująca się sztuką i kulturą. Na terenach odległych od walk buduje się piękne renesansowe zamki, na przykład zamek Perényich, słynnych mecenasów sztuki, w Sárospatak. (Warto przypomnieć, że później właśnie w bibliotece sarospatackiej przechowywano polską *Biblię królowej Zofii*.) Tutaj też spędził jakiś czas Paweł z Krosna, czego ślady można odnaleźć w jego poezji.

Ciekawym, aczkolwiek dziwnym i trudno zrozumiałym zjawiskiem jest, iż jednocześnie z tworzeniem nowej kultury, w wyniku coraz intensywniejszej działalności zwolenników reformacji, a także zataczającej coraz szersze kręgi okupacji tureckiej, uległa zniszczeniu większość pozostałości po kulturze średniowiecznej, skutkiem czego jest niezwykle mała ilość zabytków kultury i literatury średniowiecznej na Węgrzech.

Po 1541 roku kultura węgierska znalazła się w szczególnej sytuacji. Kraj podzielony został na trzy części. Środkową część kraju, z Budą, na półtora wieku zajęli Turcy. Zachodnie i północne części państwa dostały się pod władzę Habsburgów, którzy przez niemal czterysta lat zasiadali na tronie węgierskim. Centrum administracyjnym i kulturalnym tego obszaru był Presburg (Pozsony, dzisiejsza Bratysława). Leżące na wschodzie Księstwo Siedmiogrodzkie natomiast dostało

się pod protektorat turecki. Niemniej jednak uzyskało autonomię, dzięki czemu Siedmiogród miał możliwości swobodniejszego rozwoju i stał się twierdzą węgierskiej kultury.

Napięta sytuacja społeczna oraz walki polityczne sprzyjały szerzeniu się reformacji na Węgrzech. Różne warstwy społeczne widziały w reformacji rozmaite możliwości: dla arystokracji otworzyła się możliwość sekularyzacji majątków kościelnych; w szlachcie reformacja obudziła aspiracje narodowościowe; katolicy widzieli w niej narzędzie walki przeciw Habsburgom. W wyniku różnych interesów, dla których przyjmowano idee reformacji, na Węgrzech rozpowszechniły się rozmaite jej nurty. Najpowszechniejszym z nich stał się kalwinizm, który do XVII wieku zdobył sobie większość nawet na terenach zajętych przez Turcję.

Podobnie jak w Polsce, ruch reformacyjny obudził szeroką działalność kulturalną i szkolną. Tworzono nowe szkoły, w których uczyła się nie tylko szlachta i bogate mieszczaństwo, ale i przedstawiciele najszerszych mas społecznych. Dzięki mecenatowi bogatych mieszczan i magnatów powstały szkoły wyższe (np. w Debreczynie, w Sárospatak czy w Kolozsvárze), które stały się ważnymi ośrodkami węgierskiej kultury. Uniwersytetu natomiast wtedy jeszcze nie udało się założyć (krótko tylko działał uniwersytet w Budzie i Presburgu), tak więc studenci węgierscy udawali się na studia do Wiednia, Krakowa, Padwy, a także do Wittenbergi. Skutki reformacji dały się odczuć również w dziedzinie druku – od 1530 roku w wielu miastach węgierskich zaczęły powstawać drukarnie. Tu musimy zaznaczyć, że do rozwoju piśmiennictwa węgierskiego w niemałym stopniu przyczyniły się drukarnie polskie. Rozszerzenie szkolnictwa na szerokie masy społeczeństwa, rozwój druku, mecenat magnatów, wszystko to wpłynęło na prężniejszy rozwój piśmiennictwa na Węgrzech, na rozwój literatury tworzonej już w języku węgierskim i na rozkwit renesansu.

BIBLIOGRAFIA

- FELCZAK Waclaw, FISCHIGER Andrzej, 1979: *Polska - Tysiąc lat przyjaźni - Węgry*. Budapest: Corvina, Warszawa KAW.
- KUMANIECKI Kazimierz, 1953: *Twórczość poetycka Filipa Kalimacha*. Warszawa.
- PIERADZKA Krystyna, 1968: *Handel Krakowa z Węgrami w XVI w.* Biblioteka Krakowska, 87.
- ŚLASKI Jan, 1968: *Z dziejów związków kulturalnych i literackich między Polską a Węgrami w dobie Renesansu. Kultura i literatura dawnej Polski. Studia*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.